LLIBRE DE VIATGES

BENJAMÍ DE TUDELA

EDICIÓ I TRADUCCIÓ DE

MANUEL FORCANO

Angle Editorial

LLIBRE DE VIATGES

Títol original:
Séfer Massaot

© 2020 Manuel Forcano, per la traducció

© 2020 Víctor Hurtado / GradualMap,
pel mapa (pp. 8-9)

© Lebrecht Music & Arts / Alamy Stock Photo,
per la imatge de portada

© 9 Grup Editorial, per l'edició
Angle Editorial
c. Mallorca, 314, 1r 2a B
08037 Barcelona
T. 93 363 08 23
www.angleeditorial.com
angle@angleeditorial.com

Primera edició: novembre de 2020
ISBN: 978-84-17214-83-8
DL B 19630-2020
Imprès a Romanyà Valls, SA

No és permesa la reproducció total o parcial d'aquest llibre,
ni la seva incorporació a un sistema informàtic,
ni la seva transmissió en cap forma ni per cap mitjà,
sigui electrònic, mecànic, per fotocòpia, per gravació o altres mètodes,
sense el permís previ i per escrit dels titulars del copyright.

Benjamí de Tudela

LLIBRE DE VIATGES

Edició i traducció de l'hebreu
de Manuel Forcano

Angle Editorial

Taula

Introducció 11

Llibre de viatges 95

1. L'inici del viatge: Catalunya, Occitània i Provença 97
2. Pel país d'Edom: Itàlia 105
3. Pels dominis bizantins: Grècia i Constantinoble 115
4. Pel llevant dels cavallers cristians i la Terra d'Israel 127
5. Entre els ismaelites: Síria, l'Iraq i el desert d'Aràbia 149
6. Per la Gran Pèrsia 177
7. Orient enllà: l'Índia i la Xina 193
8. Pel país del Nil 199
9. El retorn a Europa 213

Kiev
Colònia
Praga
Verdun
París
Worms
Ratisbona
Estrasburg
vers Navarra
Montpeller
Lunèl
Besiers
Gènova
Lucca
Tudela
Narbona
Girona
Pisa
Marsella
Saragossa
Barcelona
Tortosa
Roma
Càpua
Tàrent
Bari
Nàpols
Salern
Otrantò
Constantinoble
Salònica
Gal·lípoli
Mitilene
Corfú
Quios
Samos
Patras
Tebes
Rodes
Corint
Palerm
Messina
Siracusa
Itinerari conegut
Itinerari probable o d'oïdes
Comunitat jueva
Territori sota dominació islàmica
0
500
1 000 km

vers el Tíbet
Samarcanda
Nixapur
Mossul
Antioquia
Tars
Còric
Alep
Raqqa
Bagdad
Isfahan
Susa
Xiraz
vers l'Índia, Sri Lanka
i la Xina
Girne
Beirut
Hil·la
Palmira
Bàssora
Kufa
Quix
Tir
Damasc
Alexandria
Damieta
Jerusalem
Qatif
Pelusi
Bilbeis
el Caire
el Faium
Taymà
Khaybar
Assuan
Aden

INTRODUCCIÓ

Benjamí de Tudela, el personatge i la crònica

Benjamí de Tudela és un dels tres viatgers per excel·lència de l'edat mitjana, juntament amb Marco Polo de Venècia i Ibn Battuta de Tànger. Benjamí és un jueu, Marco és un cristià, i Ibn Battuta, un musulmà. Benjamí viatja a finals del segle XII, Marco Polo a finals del segle XIII, i Ibn Battuta a mitjans del segle XIV. Tots tres, amb altres viatgers medievals no tan cèlebres, surten de casa seva cap a Orient per ajudar a desenvolupar la geografia del món, aleshores encara molt desconegut, i dibuixar un mapa cada vegada més precís fet amb la veritat dels ulls i no només amb les fantasies escoltades d'oïda. I els camins —hom bé que ho sap— només volen passes que els facin.

A mitjans del segle XII, el savi i geògraf musulmà Al-Idrissí de Ceuta confeccionà un mapamundi de grans dimensions on s'hi havien bolcat tots els coneixements

que els aventurers, viatgers, comerciants i científics musulmans tenien a l'abast sobre la forma del món, i amb els quals es feia possible dibuixar una primera imatge de la Terra. Era l'any 1154, i la seva segona edició, que duia per nom *Els jardins de la humanitat i de l'entreteniment de l'ànima*, apareixeria el 1161. No sabem si Benjamí de Tudela, el nostre viatger jueu navarrès, disposà de les dades d'aquest esplèndid manual geogràfic per llençar-se a l'aventura, però, amb mapa o sense, protagonitzà un viatge per la Mediterrània i el Pròxim Orient que s'ha convertit en la primera crònica de viatges escrita en llengua hebrea i que defineix a la perfecció l'esperit viatger, aventurer i comercial dels jueus medievals.

Ja l'oficial de correus i geògraf persa del segle IX Ibn Jurdadbih deixà constància en el seu *Llibre de rutes i reialmes* de la contribució dels «radhanites», els comerciants jueus, que, des de l'alta edat mitjana, havien dominat el comerç transeuroasiàtic entre el món cristià i el musulmà: «Els mercaders jueus parlen persa, grec, àrab, llengües germàniques, castellà i eslau. Viatgen de l'Orient a l'Occident, i de l'Occident a l'Orient, per mar i per terra. De l'Occident porten eunucs, esclaves, nois, sedes, pells i armes. S'embarquen al mar occidental del país dels francs i fan via cap a Farama. Un cop són allà carreguen les seves mercaderies a esquenes de les cavalleries i van fins a Kulzum. Aleshores s'embar-

quen al mar oriental i es dirigeixen des de Kulzum fins al Hijaz i a Jedda, des d'on atenyen el Sind, l'Índia i la Xina. Pel camí de tornada carreguen mesc, àloe, càmfora, canyella i altres productes d'Orient. Tornen per Kulzum fins a Farama i s'embarquen de bell nou al mar occidental per despatxar les seves mercaderies a Constantinoble o al país dels francs. De vegades, els mercaders jueus també van, si venen de l'Occident, a Antioquia i, després de tres dies de viatge, arriben a l'Eufrates i finalment a Bagdad. Allà s'embarquen al Tigris fins a Ubul·la, des d'on fan cap a Oman, el Sind i la Xina a vela.»

Era d'antic, doncs, que els mercaders jueus recorrien les velles rutes comercials i s'exposaven als riscos i als perills que també enduraven els comerciants musulmans o els pelegrins cristians en les seves rutes cap a Orient. I serà en aquest mateix marc que, a la segona meitat del segle XII, ens apareix la figura del rabí Benjamí ben rabí Jonàs de Tudela, un jueu navarrès que deixa la seva Tutera natal per viatjar fins a la seva Terra Santa d'Israel i a l'Orient, per després tornar des d'Egipte i per Sicília cap a «terres de Castella», com bé es diu al preàmbul pòstum del relat del seu periple, el *Séfer Massaot* o *Llibre de viatges* de Benjamí de Tudela. L'autor d'aquesta crònica, que ens és desconegut, la redacta a partir de les notes que deixà el nostre viatger, de qui pràcticament no sabem res, fora del poc que la crònica

revela. El text, doncs, fa cabal d'allò que el viatger veu però no dona pas detalls dels ulls que ho veuen.

Possiblement nascut al voltant de 1130 en una de les jueries més importants del reialme de Navarra, Benjamí degué pertànyer a una família probablement d'orígens andalusins i també arabòfona, com ho eren aleshores la majoria, per bé que Navarra també seria zona d'asil, en temps posteriors, de jueus vinguts de França i Catalunya. Home culte i format, parlava el navarrès de la seva època i l'hebreu, l'àrab, i és possible que també el grec i el llatí, car demostra tenir coneixements d'història clàssica a més d'expertesa en artesania, així com les nocions necessàries per dedicar-se als negocis i al comerç.

Hom fa calendaris amb les dates del seu viatge. Al preàmbul de la crònica se'ns indica que Benjamí retorna a la península Ibèrica el 1173, amb la qual cosa cal retrotreure la seva sortida de Navarra uns set o vuit anys, probablement el 1165 o 1166, o fins i tot, a parer d'alguns, més enrere, el 1159. La crònica històrica *Séfer Yukhassin*, el *Llibre dels llinatges*, del matemàtic, astròleg i historiador jueu castellà Abraham Zacut (1452-1510), situa la mort del viatger navarrès el mateix any de 1173. Alguns historiadors moderns, no obstant, fixen l'inici del viatge de Benjamí de Tudela uns anys més tard, entre 1172 i 1173, i el fan tornar a Castella el 1175 tot obviant les paraules del preàmbul. Nos-

altres, en aquesta introducció, no buscarem ronya al cove d'aquest tema: fos quan fos el viatge de Benjamí de Tudela, la crònica és un excel·lent i detallat retrat de la Mediterrània de la segona meitat del segle XII, i molt especialment de les comunitats jueves existents d'un cap a l'altre del seu llarg i acolorit itinerari.

Com que de les fonts cal beure, no pas a la mesura de la set, sinó de l'aigua que en raja, hem de reconèixer que no sabem què va empènyer Benjamí de Tudela a sortir de viatge. La seva crònica, només dirigida a un públic jueu coneixedor de l'hebreu, ens descriu les grans ciutats mediterrànies i orientals que visita, especifica les distàncies entre elles, esmenta els governants que n'ostenten el poder, enumera les riqueses de cada indret, les activitats mercantils dels seus habitants, les rutes comercials que uneixen els països, i fins explica fets històrics o llegendaris d'alguns llocs quan aquests són remarcables. A banda de tot això, també deixa constància per menut del nombre de jueus que troba, o no, pels camins que tresca, i cartografia, per tant, la retícula de comunitats jueves que, en cadascuna de les etapes del seu viatge, l'acolliren. El gran mèrit d'aquesta crònica és que és una font d'informació privilegiada sobre la situació exacta de les comunitats jueves de la diàspora del segle XII, tant perquè en fa un cens demogràfic com també perquè ens revela l'inventari dels prohoms i líders comunals de cada ciutat.

A la vista d'aquest cúmul de dades, arribem a la conclusió que la crònica no és sinó una guia per a futurs viatgers jueus com ell, i el fet que de tant en tant posi l'accent en les activitats artesanals i comercials dels pobles i ciutats que coneix durant el viatge porta a alguns a pensar si no fora ell mateix un comerciant —potser un tintorer o un joier—, i el seu viatge, una pura missió comercial o un informe amb dades útils per als mercaders jueus. En aquest sentit, la crònica té molt de parió amb *La descripció del món* de Marco Polo, la qual, un segle després, a banda de les mil meravelles que relatarà, també serà una guia comercial sobre els mercats i els productes de la Xina i de l'Orient llunyà.

Algunes veus, però, posen en entredit la hipòtesi de considerar Benjamí un mercader: certament mai no es presenta com a tal ni dona detalls dels intercanvis clientelars, ni pràcticament cap informació de les monedes en curs dels països o mercats que visita. Possiblement, per conformar la seva crònica, recorregué a escrits de mercaders per precisar les distàncies entre les ciutats, les jornades de camí en milles, en llegües, en parasangues. Així mateix, quan llista la procedència de viatgers i mercaders a alguns centres comercials com Barcelona o Alexandria, sembla entrar en contradicció amb els documents comercials que s'han conservat de la Guenizà del Caire, que demostren que els mercaders jueus originaris dels països musulmans no freqüentaven cap

mercat del nord d'Europa o de la riba cristiana de la Mediterrània. Al segle XII, el gran mercader jueu egipci Halfon ibn Netanael ha-Leví de Damietta feia negocis tant a l'Àndalus com al Magrib i a l'Índia, però, de la vuitantena de textos que s'han conservat d'ell o que a la Guenizà hi fan referència, cap no demostra que mai mercadegés en terres cristianes...

Del *Llibre de viatges* de Benjamí de Tudela, també podem descartar el mòbil religiós o de pelegrinatge vers la Terra Santa d'Israel, per molt que, quan travessi Palestina, besi la terra que trepitja i, a Jerusalem i en altres indrets sants del judaisme, li balli l'aigua als ulls. Alguns també han volgut destacar un mite motor que travessa silenciosament la crònica, i que no és sinó la recerca de les tribus perdudes d'Israel per mirar d'esbrinar si aquestes, fortament armades, aguerrides, lliures de cap jou, podien eventualment venir a posar fi a les dissorts que patien els jueus exiliats entre cristians i musulmans. De nou, la crònica de Benjamí pot equiparar-se amb la de Marco Polo quan aquest també tracta de descobrir entre les tribus mongoles cristianitzades pels nestorians el mític personatge del Preste Joan, un poderós rei cristià, a les llunyanies del món europeu, que havia d'arribar per derrotar des de la rereguarda les hosts dels exèrcits musulmans que, en ple segle XIII, feien perillar les fronteres de la cristiandat. Benjamí, als deserts d'Aràbia, a l'altiplà etiòpic, a l'oasi de Palmi-

ra i a les muntanyes del Khorassan persa, sembla trobar soldats jueus i algunes tribus jueves independents, però aquestes, salvatges i dedicades al saqueig, viuen ben fortificades als seus caus inexpugnables. La crònica de Benjamí de Tudela serà l'encarregada, doncs, de desmitificar aquests supòsits salvadors, i de donar la informació precisa perquè hom deixi de fer-se càbales al respecte.

Tot i no poder-ne precisar l'objectiu, el text de la crònica circula als nostres ulls de manera àgil i senzilla. Les seves frases són curtes i sense enrevessaments. Les descripcions són parques, lineals, directes, vives en alguns episodis de caire més narratiu, sense cap pretensió, però, estètica o literària atesa la quantitat de repeticions o frases estereotipades que farceixen el discurs. El text que avui llegim sembla un resum d'un text primitiu o original que no s'ha conservat, o bé simplement unes notes rudimentàries de viatge destinades a fornir de material un text que no va poder ser mai escrit a causa de la mort de Benjamí. També podria ser un recull d'apunts escollits per l'autor de la crònica a fi de descriure només uns llocs en concret: per què, de les més de dues-centes viles i ciutats esmentades per Benjamí, només deu són descrites amb més profusió de detalls? Avui, de fit a fit al text que se'ns ha conservat, descobrim un relat fred i sense emocions, a la recerca, sempre, de l'objectivitat i la seriositat d'un document infor-

matiu que no pogués mai prendre's per una faula o un compendi de fantasies només imaginades. El *Llibre de viatges* de Benjamí de Tudela no pretén ser un *Llibre de meravelles*, com tants n'hi hagué a l'edat mitjana, sinó un relat verídic en primera persona seguint un itinerari, això sí, sempre salpebrat amb algunes meravelles dignes de ser contades.

El *Séfer Massaot* de Benjamí de Tudela, una *rihla* en hebreu?

L'autor del *Séfer Massaot* de Benjamí de Tudela no inventa res: els jueus, com en moltes disciplines de caràcter intel·lectual en temps medievals, feien seguidisme dels àrabs i dels seus sabers, i la primera crònica jueva de viatges sembla seguir el patró de les narracions de viatge musulmanes, les *rihles*. El mot àrab *rihla* vol dir 'viatge', 'periple', i també 'relat de viatges'. L'islam medieval encunya el concepte *rihla fi talab al-ilm*, el «viatge a la recerca del coneixement», per definir un nou gènere literari que neix a les terres occidentals de l'islam, al Magrib i a l'Àndalus, on alguns homes doctes, amb el mòbil o pretext inicial del pelegrinatge a les ciutats santes de Medina i la Meca, prenen notes i descriuen els paisatges i els costums d'un orient idealitzat i considerat bressol del saber, de la cultura i —sobretot— de la revelació religiosa que veneren. Aquest gènere lite-

Llibre de viatges

Benjamí de Tudela

Aquest és el llibre de viatges que va redactar rabí Benjamí bar Jonàs, del país de Navarra, que descansi al paradís. Aquest rabí Benjamí sortí del seu lloc, de la ciutat de Tudela, i marxà i anà a molts països llunyans, tal com ell relata al seu llibre. En cada lloc on entrà escrigué tot allò que hi veia i escoltava de boca de persones dignes de confiança, coses mai no sentides abans en terres de Sefarad. Així mateix, ell fa esment d'alguns savis i d'homes il·lustres de cada lloc. Dugué amb ell aquest llibre quan tornà a terres de Castella l'any 4933.

I aquest rabí Benjamí era un home intel·ligent i il·lustrat, sabedor de la Torà i de l'Halakhà, i tot allò que vam verificar per comprovar si eren certes o no les seves paraules va resultar ser correcte, exacte i consistent, car ell era un home veraç. I així comença el seu llibre:

I

L'inici del viatge: Catalunya, Occitània i Provença

Per començar vaig sortir de la meva ciutat cap a la ciutat de Saragossa, i vaig baixar pel riu Ebre fins a Tortosa, i des d'allà vaig caminar durant dos dies fins a l'antiga ciutat de Tarragona, amb les seves construccions gegants fetes pels grecs[1] com no n'hi ha enlloc més en totes les terres de Sefarad. Es troba situada a la costa, i a dues jornades de la ciutat de Barcelona, on hi ha una comunitat santa amb molts homes savis, intel·ligents i grans prínceps com rabí Sésset,[2] rabí Sealtiel,[3] rabí Salomó[4] i rabí Abraham ben Khas-

1. Són, evidentment, les restes romanes i no pas gregues les que Benjamí veu a Tarragona.
2. Es tracta de rabí Sésset ben Isaac ben Josep Benveniste (1131-1209), també conegut com a Perfect de Pratis, traductor, diplomàtic, administrador i metge dels reis Alfons I i Pere I, autor de diversos tractats mèdics.
3. Sealtiel bar Sésset Perfet, funcionari reial en temps del comte Ramon Berenguer IV, també amb títol de nassí o príncep.
4. Potser és el pare de rabí Sealtiel, rabí Sésset ben Salomó, batlle del comte de Barcelona Ramon Berenguer III.

day.[5] És una ciutat petita i bonica a la riba del mar, i a ella hi conflueixen amb mercaderia molts comerciants vinguts de tot arreu: del país de Grècia, de Pisa, de Gènova i de Sicília, d'Alexandria d'Egipte, de la Terra d'Israel, d'Àfrica i de tots els seus confins. Des d'allà hi ha un dia i mig fins a Girona, on hi ha una petita comunitat de jueus.

Des d'allà hi ha tres jornades fins a Narbona, una ciutat on des d'antic es dediquen a l'estudi de la Torà, i des d'on l'han difosa per molts països car allà s'hi troben savis, notables i prínceps al capdavant dels quals hi ha rabí Calònimus, fill del gran príncep rabí Todros,[6] directament relacionat amb la nissaga de David.[7] Ell és senyor d'heretats i de terres donades pel governador de la ciutat, i ningú no li pot expropiar per la força aquestes propietats. Els homes prominents d'aquesta comu-

5. Abraham ben Samuel ha-Leví ibn Khasday de Barcelona ostentà el títol de nassí o príncep. Poeta i traductor, especialment de les obres de Maimònides a l'hebreu, fou l'autor d'*El príncep i el monjo*, una original adaptació en hebreu de la llegenda índia sobre la vida de Siddharta Gautama o Buda, coneguda a l'àmbit cristià per la llegenda titulada *Barlaam i Josafat*.

6. És Calònimus ben Todros ha-Nassí, fill de Todros bar Calònimus, net de Calònimus el Gran, descendent del rei Makhir instaurat per Carlemany. Autor d'obres sobre el ritual pasqual, el 1165 era el cap de la comunitat de Narbona juntament amb Josep ha-Cohen.

7. No només les llegendes jueves, sinó també alguns documents cristians donen testimoni de l'existència d'aquest príncep de la casa de David, rei dels jueus de Narbona.

nitat són rabí Abraham, cap de l'acadèmia rabínica,[8] rabí Makhir,[9] rabí Judà[10] i d'altres, amb molts deixebles erudits. A dia d'avui a la ciutat hi ha uns tres-cents jueus.

Des d'allà fins a la ciutat de Besiers hi ha quatre llegües. Allà hi ha una comunitat i molts són erudits, al capdavant dels quals hi ha rabí Salomó Halafta, rabí Josep i rabí Natanael.[11] Des d'allà hi ha dues jornades fins al *Har ha-Gaaix* anomenat Montpeller,[12] un bon lloc per al comerç, prop del mar a més o menys una llegua, i on ve gent de tot arreu per mercadejar: d'Itàlia, de l'Algarve,[13] de Llombardia, del reialme de la gran Roma, de tot el país d'Egipte i de la Terra d'Israel, de Grècia, França, Àsia i Anglaterra, gent de totes les llengües es

8. És rabí Abraham ben Isaac de Narbona (1110-1179), president del tribunal rabínic i autor del codi legal *Sefer ha-Eskol*, *El llibre del gotim*.
9. Podria ser algun membre de la família del pretès rei jueu Makhir de Narbona.
10. Possiblement Judà ha-Darxan ben Moisès, comentarista bíblic i deixeble del gran talmudista i exegeta Raixi, que l'esmenta al seu *Comentari al Pentateuc*.
11. Besiers, seu d'una gran acadèmica rabínica, atragué grans estudiosos del judaisme com el també tudelà Abraham ibn Ezra, que hi residí el 1155, uns quants anys abans del pas de Benjamí per la ciutat. Els rabins esmentats no són identificables.
12. Hom creu que el nom de Montpeller vol dir 'muntanya closa'. L'etimologia hebrea d'aquest topònim, però, és desconeguda. En hebreu vol dir 'volcà', i fa referència al nom de la muntanya esmentada a Jos 24:30, però no sabem per què l'apliquen a Montpeller.
13. Els reis de Portugal duien sempre el títol de reis de l'Algarve.

troben allà per comerciar amb genovesos i pisans. Allà hi ha erudits dels més importants del nostre temps, encapçalats per rabí Reubèn bar Todros, rabí Natan bar Zacaries, rabí Samuel, el seu rabí en cap, rabí Salomó i rabí Mardoqueu i disposen d'acadèmies permanents per a l'estudi del Talmud. Entre ells s'hi compten homes rics i caritatius ben amatents a tots aquells que se'ls adrecen.

Des d'allà hi ha quatre llegües fins a Lunèl, on hi ha una comunitat santa d'israelites dedicats dia i nit a l'estudi de la Torà. Allà hi ha el nostre gran rabí Meixullam,[14] de beneïda memòria, i els seus cinc fills, grans savis i homes rics: rabí Josep, rabí Isaac, rabí Jacob, rabí Aharon[15] i rabí Asser l'asceta,[16] apartat dels assumptes mundans, lliurat a l'estudi de la Torà dia i nit, a mortificar-se i que s'absté de menjar carn. Ell és també un gran entès en el Talmud. També hi ha rabí Moisès,[17] el seu cunyat, i rabí Samuel el vell,[18] rabí Ulsarnu, rabí

14. Es tracta del talmudista Meixul·lam ben Jacob (m. 1170), director d'una cèlebre acadèmia talmúdica de la qual sortiren deixebles prominents com rabí Abraham ben David de Posquières (m. 1198) i el gironí Zeràkhia ben Isaac ha-Leví Gerondí (m. 1186).
15. Estudià amb el gran rabí Abraham ben David de Posquières i fou autor de comentaris talmúdics, així com un gran astrònom.
16. Rabí Asser ben Maixul·lam ha-Cohen, autor del *Séfer ha-Matanot*, el *Llibre de les dades* d'Euclides.
17. Podria ser rabí Moisès ha-Cohen, autor d'un comentari crític al *Mixné Torà* de Maimònides.
18. Probablement és rabí Samuel ben Moisès, el president del tribunal rabínic de la comunitat.

Salomó ha-Cohen, i el metge rabí Judà ha-Tibbon el sefardita.[19] Els estudiants que venen de països llunyans per aprendre la Torà són mantinguts, ensenyats, allotjats i vestits a expenses d'aquesta comunitat durant el temps que freqüenten la casa d'estudi. Són homes savis, intel·ligents, sants i complidors dels preceptes. Socorren tots els seus germans, propers i llunyans, i formen una comunitat, més o menys, d'uns tres-cents jueus, que Déu els guardi.

Des d'allà hi ha dues llegües fins a Posquières, que és una gran vila amb uns quaranta jueus. Allà hi ha una acadèmia rabínica sota els auspicis del gran rabí Abraham bar David,[20] de beneïda memòria, un rabí de grans obres, gran autoritat en Talmud i en legislació. Molts venen de lluny per aprendre la Torà dels seus llavis, i troben repòs a casa seva, i ell els ensenya. I als qui no s'ho poden pagar, ell es fa càrrec de tot allò que els és de menester, car és home molt acabalat. Allà també hi ha el magnànim rabí Josep bar Menàkhem, rabí Benvenist,

19. Rabí Judà ben Saül ibn Tibbon (1120 – *c.* 1190), emigrat de Granada a Lunèl el 1150, és anomenat «pare dels traductors» per ser el pare de Samuel ibn Tibbon, el més cèlebre dels traductors de l'àrab a l'hebreu, i també avi de Moisès ben Samuel ibn Tibbon, el més reputat traductor de l'escola de traductors provençals.

20. Deixeble de Meixul·lam ben Jacob de Lunèl, un dels primers crítics de Maimònides i un dels primers membres fundadors de la Càbala jueva.

rabí Benjamí, rabí Abraham,[21] rabí Isaac bar Meïr,[22] de beneïda memòria.

Des d'allà hi ha quatre llegües fins a un indret anomenat Bourg de Sant Gilles on hi ha un centenar de jueus, amb alguns erudits al capdavant dels quals rabí Isaac bar Jacob, rabí Abraham bar Judà, rabí Eleazar, rabí Jacob, rabí Isaac, rabí Moisès, i rabí Jacob, fill de rabí Leví, de beneïda memòria. És un lloc de peregrinació dels gentils i hi venen de tots els racons del món. És prop del mar unes tres milles i s'aixeca sobre la riba d'un gran riu anomenat Roine que serpenteja per tota la regió de Provença. Allà hi ha l'il·lustre rabí Abba Mari bar Isaac, de beneïda memòria, i que treballa a sou del comte Ramon.[23] Des d'allà hi ha tres llegües fins a la ciutat d'Arles, on hi ha uns dos-cents israelites encapçalats per rabí Moisès, rabí Tobies, rabí Isaïes, rabí Salomó, el mestre rabí Natan, i rabí Abba Mari, que descansi al paradís.

Des d'allà fins a Marsella hi ha dues jornades. És una ciutat d'eminències i de savis, i té dues comunitats d'uns tres-cents jueus entre totes dues: una comunitat

21. Possiblement Abraham ben Natan ha-Yarkhí (de Lunèl), deixeble de rabí Abraham ben David de Posquières. Va néixer a Avinyó, visqué a Toledo, i fou autor del *Manigh olam*, la *Guia del món*, el 1204.
22. És rabí Isaac bar Meïr, net del gran comentarista talmúdic Raixi.
23. Es refereix a Ramon V, comte de Tolosa entre 1148 i 1194. El 1170 nomenà rabí Abba Mari bar Isaac batlle dels seus dominis a Saint Gilles.

és a baix, arran de mar, i l'altra està situada a dalt, amb el castell. Disposen d'una gran acadèmia rabínica i de savis erudits com rabí Simeó, rabí Salomó, rabí Isaac bar Abba Mari,[24] rabí Simeó ben Anatolio, el seu germà rabí Jacob, i rabí Liba: ells són els caps de l'acadèmia de dalt. I els caps de la comunitat de baix són rabí Jacob Profiat el ric,[25] el seu gendre rabí Abraham bar Meïr, i rabí Isaac bar Meïr, de beneïda memòria. Es tracta d'una ciutat molt comercial situada a la costa.

24. Fill de rabí Abba Mari bar Isaac de Saint Gilles, fou l'autor del cèlebre *Ittur Soferim*, un codi de la llei civil i religiosa dels jueus, escrit entre 1179 i 1189.
25. Era rabí Jacob Perpignano o de Perpinyà.

2

Pel país d'Edom: Itàlia

Des d'allà una persona pot embarcar-se i navegar fins a la ciutat de Gènova, també situada arran de mar. El trajecte és de quatre dies de navegació. Allà hi ha dos jueus, rabí Samuel ben Pelit i el seu germà, ambdós de la ciutat de Ceuta i bones persones. Una muralla envolta la ciutat, i els seus habitants no tenen un rei que els governi sinó uns jutges que ells nomenen quan els convé. Cada ciutadà té una torre a casa seva i, quan s'enemisten entre ells, es fan la guerra els uns als altres des de dalt de les torres. Són els que dominen el mar, construeixen unes embarcacions que anomenen galeres i surten a piratejar i a saquejar pels mars d'Edom i d'Ismael i al país de Grècia fins a Sicília,[26] i de tot arreu porten el botí a Gènova. Estan constantment en guerra contra els pisans.

26. L'autor ens deixa entendre que els genovesos pirategen tant sobre territoris i naus cristianes com musulmanes.